

КОНСТРУКТИВНІ ВМІННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Людмила НІКОЛАЄНКО (Кіровоград)

У статті розглядаються поняття «конструктивна діяльність», «конструктивні вміння» як невід'ємні компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя музики та їхнє значення у процесі добору музичної інформації.

В статтє рассматриваются понятия «конструктивная деятельность», «конструктивные умения» как неотъемлемый компонент профессиональной компетентности будущего учителя музыки, а также их значение в процессе отбора музыкальной информации.

Ключові слова: конструктивна діяльність, конструктивні вміння, фахова підготовка учителя музики.

Актуальність теми. В умовах модернізації вітчизняної освіти суттєво зростають вимоги до якості підготовки майбутніх вчителів. Перехід на багатоступеневість у системі вищої освіти, визначення освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівця, розробка освітньо-професійних програм та засобів діагностики рівня готовності випускника вищого педагогічного навчального закладу до виконання основних виробничих функцій вимагає кардинальних змін у загальній концепції підготовки вчителя. Це зумовлено вимогами до забезпечення гарантованого ступеня якості підготовки фахівця певного рівня кваліфікації і оволодіння ним основними здатностями і вміннями виконувати основні функції діяльності. Зміщення акцентів на практичний компонент готовності диктується вимогами ринку праці і необхідністю підвищення конкурентоздатності вчителя, принципово інших вимірах визначаючи зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізуючи необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога[4].

Розробленість проблеми. Зміст та структура конструктивної діяльності педагога як системи взаємопов'язаних компонентів представлені у філософських та психолого-педагогічних дослідженнях В.Андрущенко, С.Рубінштейна, О.Садовського, Н.Ничкало; в теорії поетапного формування розумових дій П.Гальперіна, Н.Талізної; кібернетичного підходу, покладеного в основу концепцій

навчання С.Архангельського, А.Лернера; теорії оптимізації Ю.Бабанського; науково-психологічних дослідженнях сутності конструктивних умінь Б.Ананьєва, Є.Бойка,, Н.Рикова, Б. Ломова, Т. Носаченко та ін.

Підходи до визначення поняття «конструктивна діяльність» знаходимо у працях О.Абдулліної, О.Безпалько, В.Безрукової, В.Вишківської, Н.Кузьміної, М.Севастьяк, В.Сластьоніна, О.Щербакова та ін. У дослідженнях В.Бондаря, В.Краєвського, В.Монахова висвітлюються питання моделювання змісту підготовки студентів, зокрема, педагогічного конструювання, їх впровадження в педагогічну діяльність. Конструктивному компоненту музично-педагогічної діяльності приділяється увага в дослідженнях Л.Арчажнікової, О.Олексюк. Такий значний інтерес до зазначеної проблеми з боку широкого кола науковців спонукав нас до розгляду конструктивної діяльності та конструктивних умінь в аспекті підготовки майбутнього вчителя музики до добору музичної інформації.

Мета й завдання статті – висвітлення питань підготовки майбутнього вчителя музики до добору музичної інформації, спираючись на дослідження понять «конструктивна діяльність», «конструктивні вміння» як необхідного компоненту професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна наука свідчить, що для реалізації цілей та завдань навчально-виховного процесу потрібна наявність певної функціональної структури педагогічної діяльності. Ефективність педагогічного процесу в значній мірі визначається тим, наскільки виваженою і умотивованою є діяльність по його конструюванню. Це пояснюється, з одного боку, психолого-педагогічною природою педагогічної праці, а з другого сутністю конструктивної діяльності як визначальної діяльності вчителя.

Семантичний зміст конструктивності (від латинського *constructio* – побудова; те, що

можна покласти в основу чого-небудь, плідність, творення тощо) пов'язаний з тенденцією до покращуючого комбінування, переупорядкування, модифікування та інших змін предмету діяльності – предметних, соціальних і внутрішніх об'єктів. У цьому аспекті слід виділити як одну з найважливіших складових діяльності – планування та її «внутрішні плани». Формування цих планів та власне сам процес планування передбачає, по-перше, віддзеркалення тенденцій розвитку тих явищ та предметів, на які ця діяльність спрямована; по-друге, передбачення того, як ці явища чи предмети змінюються в результаті діяння на них [13, с.3].

Серед численних досліджень педагогічної діяльності слід відзначити праці Н. Кузьміної, яка розробила оригінальну концепцію функціональної структури педагогічної діяльності, вперше теоретично обґрунтувала необхідність визначення змісту конструктивної та проєктивної діяльності [5].

Важливими для розуміння сутності конструктивної діяльності є праці В. Сластьоніна, який виділяє конструктивну діяльність в окрему систему, розглядаючи педагогічну діяльність як процес вирішення педагогічних завдань різних типів і рівнів, котрий проходить у своєму розвитку ряд етапів:

- аналіз педагогічних ситуацій (діагноз);
- проєктування результату (прогноз), планування педагогічних впливів (проєктування);
- конструювання і реалізація навчально-виховного процесу;
- регулювання і корегування та підсумковий облік, оцінка [11].

Конструктивна діяльність є невід'ємним компонентом професійної компетентності вчителя музики. Вона націлена на побудову такої моделі навчання, в основі якої лежать ідеї системного, цілісного підходів до організації процесу навчання, а безпосередній педагогічний процес виступає як процес розв'язування системи різноманітних педагогічних завдань, котрий реалізується завдяки цілеспрямованій конструктивній діяльності вчителя музики. Як зазначає Л. Арчажнікова, «специфіка музично-педагогічної діяльності у тому, що вона вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва» [2, с.17].

Досліджуючи структуру професійної діяльності учителя музики, Л.Арчажнікова розглядає діяльність як цілісну систему, котра являє собою синтез суто педагогічної музичної діяльності, вказуючи на складність взаємозв'язків між усіма властивостями та елементами цієї системи та іншими об'єктами й

навколишнім середовищем. Аналізуючи багатогранність діяльності учителя музики, котра включає, крім педагогічної, хормейстерську, музикознавчу, виконавську, лекторську, дослідницьку діяльність, а також підкреслюючи необхідність для здійснення кожного з названих видів діяльності певного комплексу знань, умінь та навичок, Л. Арчажнікова визначає низку структурних компонентів музично-педагогічної діяльності: конструюючий, організаційний, орієнтаційний, мобілізаційний, інформаційний, комунікативний, інтелектуальний, емоційний, дослідницький, спеціальний музичний компоненти. Цей перелік структурних компонентів характеризує професійну діяльність учителя музики як складну цілісну систему, що функціонує у педагогічному процесі на основі певних педагогічних дій. Перше місце конструктивного компонента у структурі професійної діяльності беззаперечно вказує на сутність конструктивної діяльності як визначальної діяльності вчителя.

Конструюючий та організаторський компоненти музично-педагогічної діяльності автор пов'язує з цілеспрямованими діями учителя з проєктування й організації музично-естетичного процесу, відносячи до них зміст навчального матеріалу, організацію різних форм навчальної та виховної роботи, планування учителем власних дій та дій учнів у ході уроку та у позакласній роботі.

Конструктивному компоненту музично-педагогічної діяльності приділяється увага в працях О. Олексюк, де, зокрема, зазначається: «Конструктивна діяльність музиканта-педагога передбачає проєктування художньо-творчого та художньо-педагогічного процесу. Вона органічно пов'язана з теоретико-пізнавальною та вольовою активністю, спрямованою на видобування нової інформації з метою створення концептуальних моделей» [9, с.165]. Указуючи на вирішальну роль у цьому процесі нормативно-регулятивних механізмів духовного потенціалу особистості: музично-естетичного тезаурусу, оцінно-критичної здатності, смаку та естетичного ідеалу; поведінкових аспектів духовного потенціалу особистості викладача: здатності до творчої самореалізації в процесі естетичного аналізу, інтерпретування та імпровізації, дослідниця пов'язує конструктивну діяльність музиканта-педагога з ефективністю застосування в різних поєднаннях методів навчання, створення нових інноваційних моделей, прийомів та систем навчання і виховання.

Визначальність конструктивного компоненту серед інших компонентів педагогічної діяльності особливо актуалізується саме в музично-педагогічній діяльності, виконуючи надзвичайно необхідну службу

функцію щодо так би мовити «матеріального» забезпечення існування й функціонування усіх інших її компонентів. Адже конструктивний компонент музично-педагогічної діяльності у найзагальнішому вигляді передбачає виконання вчителем музики певних конструктивних дій:

- конструювання вчителем музики змісту навчальної інформації, котрий забезпечується, перш за все, відповідним добром носіїв такої інформації – музичних творів;

- конструювання вчителем музики своєї діяльності відповідно до спеціально обраної музичної інформації, добираючи відповідні методи та інноваційні моделі навчання;

- конструювання навчальної діяльності учнів у напрямку опанування музичної інформації, добраної вчителем музики для даного заняття

У свою чергу, виконання конструктивних дій не можливе без володіння майбутнім учителем музики конструктивними вміннями.

Суттєве значення при розгляді поняття «конструктивні вміння» має визначення терміну «вміння» у довідковій психолого-педагогічній літературі.

Уміння (англ. *ability, skill*) – проміжний етап оволодіння новим способом дії, заснованим на будь-якому правилі (знанні) й відповідному правильному використанні цього знання в процесі вирішення певного класу завдань. Уміння зазвичай співвідносять з тим рівнем, який на початковому етапі виражається у формі засвоєного знання (правила, визначення і т. п.), котре зрозуміле та може бути довільно відтворене. У подальшому процесі практичного використання цього знання, воно набуває деяких операціональних характеристик, виступаючи у формі правильно виконуваної дії, регульованої цим правилом.

На етапі умінь засвоєний спосіб дії регулюється знанням. Тобто, вміння – це знання людини в дії. У міру подальшого тренування, котре включає вирішення завдань у нових умовах, досягається перетворення умінь в навичку. При цьому відбувається зміна орієнтовної основи регуляції дії, а власне дія виконується правильно без безпосереднього співвідношення з правилом. Процес її виконання протікає у формі автоматизованого (неусвідомлюваного) психічного регулювання, а звернення до знання відбувається тільки у випадках утруднень.

Типи дій, засновані на використанні різних видів знань і включені в ті або інші види діяльності (читання, письмо, рахунок, різноманітні види музично-виконавської діяльності і т. п.), мають специфічні особливості як у процесі переходу від знання до умінь, так і від умінь до навички. Умовами,

що забезпечують найбільшу ефективність становлення умінь, є розуміння узагальненого правила і зворотний зв'язок у процесі вирішення нових завдань. [6; 10; 12].

Оскільки будь-яке вміння формується шляхом вправ і створює можливість виконання дій не лише у звичних, але й у змінених умовах, тобто виявляється у поведінці та практичних діях людини на основі виникнення позитивної взаємодії в структурі об'єктів, системі знань, можна стверджувати, що конструктивні вміння – це не лише знання про те, що треба дещо покращити засобом зміни елементів і структур об'єкта, а реальна здібність виконувати таку дію.

З огляду на те, що конструктивне вміння розглядається науковцями як складне психологічне утворення, що включає інтелектуальний, художній, практичний і контрольно-оцінювальний компоненти [1;3;4;8], та враховуючи специфіку музично-педагогічної діяльності, можна визначити *сутність поняття «конструктивні вміння» як здатність майбутнього вчителя музики усвідомлено виконувати дії, спрямовані на пошук та застосування раціональних (оптимальних) способів вирішення завдань музично-естетичного розвитку учнів засобами музичного мистецтва у процесі професійної музично-педагогічної діяльності.*

Зважаючи на те, що психологічною основою умінь, в тому числі й професійних, є розуміння взаємовідношення між метою даної діяльності, умовами та способами її виконання, конструктивні вміння майбутнього вчителя музики тісно пов'язані з творчим мисленням, завжди містять певний елемент творчості. Вони спираються на певний обсяг спеціальних музичних знань, здійснюються за допомогою позитивного переносу сенсорних, рухових та розумових навичок, отриманих при засвоєнні різних видів музично-педагогічної та музично-виконавської діяльності.

Конструктивні вміння – це інтегроване поняття, яке включає групи аналітичних, діагностичних, прогностичних та проєктивних умінь, котрі допомагають знайти раціональні способи виконання завдань. Структуру конструктивних умінь складають аналітико-діагностична, прогностично-проєктивна та рефлексивна діяльність, які є базовими в професійній компетентності вчителя.

Визначальність конструктивних умінь вчителя музики у навчально-виховному процесі найбільш повно прослідковується під час виконання конструктивних дій, пов'язаних з плануванням процесу навчання, куди входить:

1. Конструювання вчителем музики змісту навчання:

- розробити розгорнутий перспективний план вивчення шкільного навчального курсу «Музичне мистецтво», враховуючи календарне планування на рік, півріччя, чверті тощо;

- встановити взаємозв'язки між різними видами навчальної музичної діяльності в процесі навчання, міжпредметні зв'язки суміжних дисциплін по усьому курсу;

- розподілити навчальну інформацію для повторення та закріплення, що сприятиме систематизації знань учнів;

- співвіднести навчальний матеріал курсу з позаурочною навчальною роботою з музичного мистецтва;

- розробити розгорнутий перспективний план та спланувати систему уроків музики для засвоєння навчальної інформації з кожної теми;

- добрати навчальну музично-дидактичну інформацію з кожної теми курсу для кожного виду навчальної музичної діяльності учнів;

- чітко спланувати навчальний матеріал уроку музики;

- добрати необхідну навчальну інформацію для кожного уроку музики, визначити у ній головне, суттєве; розташувати навчальний матеріал від простого до більш складного тощо.

2. Конструювання вчителем музики навчальної діяльності учнів:

- обрати найбільш раціональні види навчальної музичної діяльності класу в цілому й окремих учнів під час опанування навчальної інформації усього курсу;

- визначити види та характер музично-виконавської діяльності різних груп учнів під час на уроці;

- передбачити виникнення в учнів можливих ускладнень та засоби їхнього подолання при засвоєнні навчальної інформації, опануванні різних видів музичної навчальної діяльності;

- розробити систему завдань та вправ для вивчення нового матеріалу, розвитку музичного слуху, умінь та навичок музично-виконавської діяльності та для самостійної роботи учнів;

- передбачити зростання самостійності учнів у навчально-виховному процесі.

3. Конструювання вчителем музики власної музично-педагогічної діяльності:

- провести попередній психолого-педагогічний та методичний аналіз кожної теми курсу, визначити ключові поняття й завдання музично-естетичного розвитку та засоби їхнього засвоєння учнями через види музичної діяльності, а також передбачити можливі ускладнення в опануванні;

- обрати раціональну структуру кожного уроку музики та визначити її композиційну побудову відповідно до теми та навчальних завдань;

- визначити найбільш раціональні види діяльності учнів при опануванні нової навчальної інформації, повторенні, закріпленні тощо;

- визначити методи проведення кожного уроку музики та найбільш ефективні прийоми організації навчальної роботи на різних етапах заняття;

- раціонально розподіляти час на окремих етапах уроку музики;

- планувати логічні переходи від одного етапу уроку музики до іншого;

- визначити характер керівництва діяльністю учнів при опануванні навчальної інформації на кожному етапі уроку музики;

- передбачити можливі варіанти виникнення змін та засоби їхнього методичного розв'язання в ході уроку музики.

Конструктивне вміння планувати навчальний процес є необхідною умовою роботи учителя музики з творчими колективами школи в позаурочний час: шкільними хорами, ансамблями, солістами, оркестрами, а також при підготовці загальношкільних лекційних концертних, конкурсних заходів, свят, розробці та втіленні різноманітних культурно-мистецьких проєктів. У роботі з творчими колективами, підготовці творчих проєктів, концертних програм вирішального значення набуває вміння добирати яскравий, цікавий для учасників та слухачів, високохудожній та дидактично доцільний репертуар, який стає обличчям колективу й керівника, засобом художнього музично-естетичного культурного розвитку учнів. Формування конструктивних умінь у професійні й підготовці майбутнього вчителя повинно сприяти розвитку індивідуальних творчих можливостей кожного студента, засвоєнню не тільки професійних знань і вмінь, а й здатності сприймати нову інформацію, самостійно приймати рішення, проєктувати свою діяльність і виконувати поставлені завдання.

Висновки. Отже, конструктивні вміння – це сформульована в особистому досвіді, на основі знань та навичок здатність майбутнього вчителя музики виконувати конструктивну діяльність. Ця здатність виконує ключову роль при формуванні професійного вміння педагога-музиканта добирати музичну інформацію та є необхідною умовою забезпечення цілісного навчально-виховного процесу.

Формування конструктивних умінь майбутнього вчителя музики (як визначальних професійних) відбувається у процесі навчання й

виховання засобами засвоєння спеціальних знань, а також системи вправ, спроможної формувати професійні здібності й розвивати особистісні якості.

Умовами досягнення найбільшої ефективності при формуванні конструктивних умінь майбутнього вчителя музики є, з одного боку, розуміння студентом узагальненого правила, а з іншого зворотній зв'язок у процесі розв'язання нових завдань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: наука, 1977. – 380 с.
2. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
3. Бойко Е.И. Механизмы умственной деятельности. М.: Педагогика, 1976.
4. Вишківська В. Конструктивний компонент педагогічної діяльності як предмет наукового дослідження//Молодь і ринок. - Дрогобич, 2009.- №5 (52). – С.134 – 138.
5. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л., 1980. – 172 с.
6. Мещеряков Б. Г., Зинченко В.П. Большой психологический словарь [Электронный ресурс]: 3-е изд. – 2002. – Режим доступа: www.coob.ru.
7. Ніколаснко Л.Г. Підготовка майбутніх вчителів музики до конструктивної діяльності в контексті сучасних освітніх тенденцій / Розвиток міжнародного

співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Ялта (5 – 7 березня 2009 року). – Ялта: РВНЗ КГУ, 2009. – Ч. 1. – 237 с. – С.199 – 202.

8. Носаченко Т.Б. Формування в молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці: Автореф.дис. ...канд. пед. наук. – К., 2006 – 20 с.

9. О.М. Олексюк, Музична педагогіка: Навчальний посібник. - К.: КНУКІМ, 2006.- 188с.

10. Психологический словарь / Под ред. В.В.Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. Нук СССР. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.

11. Сластенин В.А., Мищенко А.И. Целостный педагогический процесс как объект профессиональной деятельности учителя. – М., 1997. – 320 с.

12. Словарь справочник по психологической диагностике / Бурлачук Л.Ф.; Морозов С.М. / Отв. ред. Крымский с.Б. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 с.

13. Сурков Е.Н. Процессы антиципации и их организация в деятельности человека. Автореф. ... дис. док. псих. наук. Л., 1985 – 46 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ніколаснко Людмила Григорівна – викладач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.